

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ**ОСОБЕНОСТИ НА ПЛИОЦЕНСКИТЕ ЗАРАВНЕНИ ПОВЪРХНИНИ
В БАСЕЙНА НА БЯЛА РЕКА В ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ**

Ив. Вапцаров

През плиоцена у нас се моделират едни от най-типичните особености на reliefa в равнинните територии и особено по граничните ивици между крупните морфоструктурни зони. Тези ивици се отличават с най-голяма тектонска активност през неоген-кватернерно време, което определя до голяма степен характера на плиоценските заравнени повърхнини. С това се обяснява и повишеният интерес към тяхното изучаване.

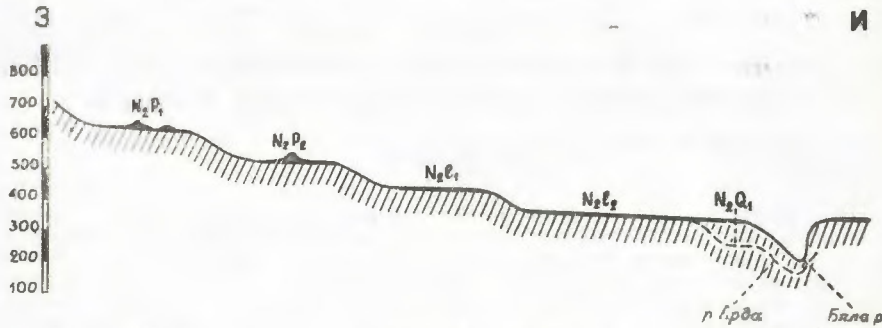
Геоложкото картиране върху част от Източните Родопи, завършено през 1958 — 1959 г. и през 1962 г., което се съпровождаше с геоморфоложкия анализ на съвременния relieф, даде възможност да се допълни представата за плиоценската еволюция на този район. Басейнът на Бяла река обхваща най-източните периферни части на Родопите, заключени между мощния Мъглишки рид от юг и от дълговидно извятия по-нисък и заравнен хребет Ирантепе на запад и север. В територията на България той е широко открит на изток и има дължина около 40 км и максимална ширина до 30 км. В източната му част приточните долини с изключение на тази на Луда река стават по-къси и отводняваната територия от Бяла река значително се стеснява.

В морфоструктурно отношение въпросната област е разположена напречно върху родопското сводово издигане на запад и Долнотракийското понижение на изток, което има широка връзка с Егейската тектонска зона. Граничната ивица между тези крупни с почти меридионална посока структури представлява лабилна зона, която през палеозоя, палеогена и в началото на неогена е била поприще на интензивни с диференциран характер тектонски движения (Ив. Боянов, Б. Маврудчиев, Ив. Вапцаров, 1963). Паралелно с нейното активизиране е оживявала и напречната, владена дълбоко в снагата на Родопския масив Белоречка дислокация. Тази дислокация е била проводник на изток-западни трансгресии, последната от които през неогена определя до голяма степен главните особености в морфоскулптурната физиономия на периферните части на Родопите. Основните линии на съвременния relieф в басейна на Бяла река се моделират главно през староплиоценския и младоплиоценския етап (Ж. Гълъбов, 1960). През кватернера се създава и долинната мрежа.

От проведените теренни изследвания бяха установени две заравнени повърхнини, разчленени на четири денудационни нива, които ние по аналогия със съседни територии считаме за старо- и младоплиоценски (понтийски и левантийски) (вж. фиг. 1). Староплиоценската заравнена повърхнина, която е развита нашироко върху вододелния рид между Бяла река и река Арда, ясно се диференцира на две морфоложки засебени нива, разположени съответно на 620 — 640 м и на 520 — 540 м. Те са тясно свързани пространствено и тук оформят въпнната рамка на басейна на Бяла река. По-високата заравнена повърхнина ($N_g^{P_1}$) заема билото на рид Ирантепе, а на юг към Мъгленишкия рид тя образува широко, ясно засебено склоново стъпало. Навсякъде тя има леко хълмист характер и е припокрита от мощна изветрителна кора, която на места достига 8 — 10 м. Тая заравнена повърхнина е запазена наширако около с. Черничево, където сече косо различни хоризонти от метаморфни скали, в които преобладават амфиболитите, амфиболите шисти, мусковитовите и двуслюдените гнайси, телата от сер-

пентинити и др., участващи в строежа на обширното Белоречко подуване. На север повърхнината продължава докъм махала Калайджиево, където прекъсва с рязък, ясно изразен откос, който я отделя от по-ниското ниво. Такъв ясно изразен склон по снагата на рида Ирантепе отделя двете нива и към селата Овчица, Бахарско, Попско. Тук разглежданото ниво на 620 — 640 м е моделирано освен върху метаморфни скали още и върху палеогенски седименти.

По-ниското заравнено ниво (N_2P_2), разположено на 520 — 540 м, е запазено по южния склон на Мъгленишкия рид източно от с. Чукурите в местността Рахманларски

Фиг. 1. Схема на разпространението на плиоценските заравнени повърхнини в басейна на Бяла река

I. Староплиоценски: 1) на 620—640 м N_2P_1 ; 2) на 520—540 м N_2P_2 ;
II Младоплиоценски: 3) на 420—450 м N_2L_1 ; 4) на 320—340 м N_2L_2

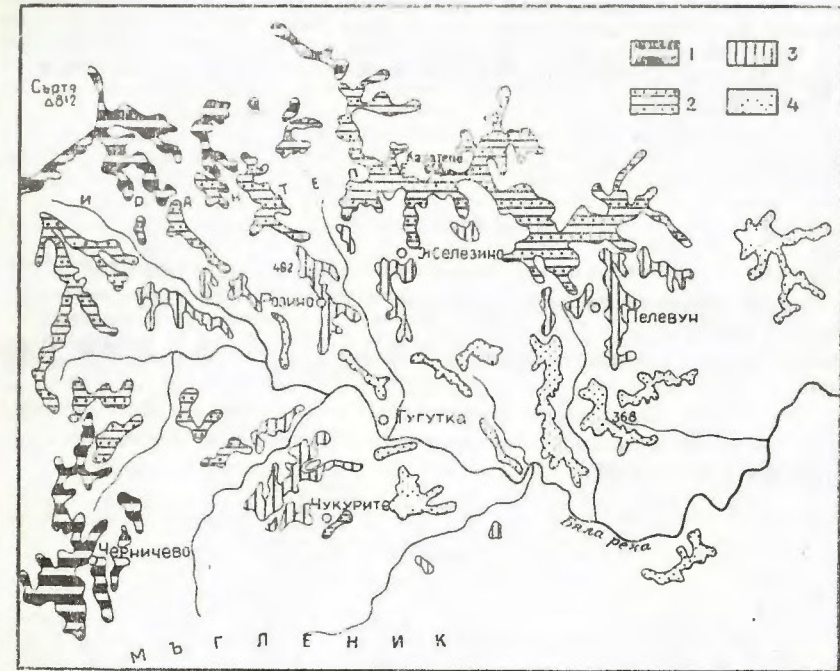
куз и особено нашироко южно от селата Влечугово и Тинтява. Между махалите Калайджиево и Стеблево това ниво преминава и в билната част на рида Ирантепе. Оттук на изток към селата Дойкинци и Коняци то е ясно изразено и е отделено с морфоложки добре очертан откос. Същото ниво е развито нашироко и към с. Железино по билната част на вододела, където минава шосето за Ивайловград и неговото разклонение за с. Покрован. При с. Черни рид над него стърчи осамотено остатъчното възвишение Каратепе. В тая част то сече освен разнообразни метаморфити също и приабонски и олигоценски вулканити.

Под староплиоценските заравнени повърхнини в басейна на Бяла река е развит комплекс от стъпално разположени нива, които определят облика на билните части на третостепенните вододела. Най-високото от тях (N_2L_1), разположено на 420 — 450 м, е запазено по северния склон на Мъгленишкия рид около с. Чукурите. Тук то има хълмист изглед и сече архайски и протерозойски различно устойчиви скални разновидности. Северозападно от с. Вис това ниво е развито нашироко по вододела, а на югоизток достига долината на Бяла река. Оттук на изток към селата Розино и Покрован то е ясно очертано и хипсометрично засебено от по-високите и по-ниските нива.

Следващото ниво (N_2L_2), разположено на 320—340 м, е развито нашироко в крайните външни части на третостепенните вододела. То се наблюдава около селата Ботурче и Горно Луково по северния склон на Мъгленишкия рид. На север е запазено почти по цялата дължина на склона от с. Вис докъм селата Костилково, Кондово и Свирачи.

В басейна на Бяла река склоновото стъпало на 320—340 м завършва до стъръните склонове на дълбоко вкопаната епигенетична долина на тази река, в която почти липсват добре изразени речни тераси с изключение на заливната. Такива се установяват под формата на неясни площадки в долинните разширения при с. Бели дол и Меден бук. На изток към Ивайловград, в най-източната периферия на Родопите, около селата Белополяне и Свирачи това ниво оформя вътрешния корниз на едно по-ниско ниво на 250—270 м. В долината на р. Арда то се явява под формата на площадки от двете страни на долинните склонове.

Към тия най-ниски стъпално разположени заравнени нива са привързани разкрития от млади, с хоризонтално наслоение, слабо споени езерни седименти. Те са представени от валунни, чакълести, песъчливи и песъчливо-глинести утайки. В късовия им състав участват разнообразни метаморфни скали, включително и олигоценски вулканити. Най-значителни разкрития от тези седименти се установяват североизточно от с. Меден бук, североизточно от с. Бели дол, около с. Розино, както и западно от Ивайловград. По стратиграфски взаимоотношения, по късов състав, както и по характера

Фиг. 2. Обобщена геоморфоложка скица на плиоценските нива в басейна на Бяла река

1 — N_2P_1 ; 2 — N_2P_2 ; 3 — N_2L_1 ; 4 — N_2L_2 ;

на тектонската им обработка тези утайки напълно отговарят на горноплиоценските — левантийските, езерни седименти, развити нашироко по периферията на Родопите.

От предварителните изследвания в зоната, разположена северно от басейна на Бяла река в обсега на долината на р. Арда, описаният комплекс от плиоценски заравнени повърхнини е също добре разпространен, при което те запазват на значително разстояние почти същите височини. В по-горните части от долината на р. Арда и по долините на по-големите ѝ притоци тези повърхнини преминават постепенно в приречни терасни нива. Най-ниското от тях, което в Ивайловградско е на около 250—270 м абсолютна височина, още в обсега на Камилдолския пролом има облика на високо терасно ниво. В най-източната периферия на планината то е с характер на типично склоново стъпало.

Данните от геоморфоложкия анализ в басейна на Бяла река говорят за липсата на значителна диференцирана неотектонска обработка на плиоценските заравнени по-

върхнини. Пространствените и височинните взаимоотношения на нивата както помежду им, така и по отношение на речните тераси се запазват в цялата област, което подчертава хомогенността на територията по отношение на най-младата тектонска активизация (вж. фиг. 2). Тези взаимоотношения почти напълно съответствуват на взаимоотношенията между плиоценския комплекс от заравнени повърхнини в Хасковско (Ив. Вапцаров, 1962). Горното обстоятелство потвърждава твърде близката палеогеографска обстановка при формирането на релефа в цялата периферна зона на Родопския масив, която в основата си се определя от живота на плиоценския езерен басейн. Последният се развива под знака на една постоянна тенденция за съкращаване на неговите размери, което не е едноактен процес, а има подчертан циклически характер. В резултат на това в периферията на планината, особено в нейните най-източни части, се формират въпросните заравнени склонови стъпала. С тези ясно открити етапи от промяната на положението на денудационната основа стои и формирането на приречните нива в обсега на Родопския масив.

ЛИТЕРАТУРА

- Боянов Ив., Б. Маврудчиев, Ив. Вапцаров — Върху структурно-формационните особености на част от Източните Родопи, Изв. Геол. инст. БАН, кн. XII, 1963.
- Гълъбов, Ж. — Геоморфоложка карта на България — Машаб 1:600 000, София 1960.
- Вапцаров, Ив. — Геоморфоложки изследвания на Северния Родопски склон между с. Сусам — Хасковско, с прилежащата част от Тракийската низина, Изв. Геогр. инст. БАН, т. VI, 1962.